מבט מבס"א
BESA
מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

למה נלחמים בחוות הבודדים?

מאת האלוף (מיל') גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,214, 1 ביולי 2019

תקציר: צורות ההתיישבות החקלאיות במאה השנים האחרונות, קיבוץ או מושב, לא הותירו מקום לדרכי התיישבות כפרית נוספות. על הממסד הישראלי להשתחרר מקיבעונו המחשבתי ולאפשר דפוסי התיישבות חדשים, כחוות בודדים, העשויים להרים תרומה ניכרת למאזן הגאו-אקולוגי כמניעת שריפות ענק.

ב*מוסף הארץ* הביאו את סיפורן של משפחות ישראליות שהקימו חוות חקלאיות בפורטוגל, לאחר שנואשו לממש חלומם זה בישראל. לקשיי הקיום של חוות מרעה בשטח הפתוח יש קשר סיבתי לשריפות הענק הפורצות מדי קיץ ביערות. רשות שמורות הטבע מודעת לצורך בעידוד המרעה בחורש וביער, אך מתקשה מול רשויות התכנון ורשות מקרקעי ישראל ביצירת מתכונת חוזית מוסכמת לקיום חוות מרעה כאלו. ביקרתי באוסטרליה בחוות הפזורות לאורך הכבישים. גם שם נדרשים להתמודד עם איום השריפות בקיץ היבש, אך לפריסת החוות בלב המרחב הפתוח נועד שם תפקיד במניעת שריפות ענק. כל חוואי אחראי, בחלקה הקטנה שלו, להגנת היער. נתאר, למשל, כי ביער בן שמן היו פרוסות כמה חוות מרעה – הן בוודאי היו תורמות להגנה מפני השריפות.

משפחת יערן, המתגוררת בחווה החדשה שהקימה בפורטוגל, היא אחת המשפחות שזהו סיפורן. אני מכיר אישית את חוות יערן בהרי יהודה, ואף השתתפתי במאמץ לסייע במאבק לקיומה. אבישי יערן, בן קיבוץ, לוחם סיירת מטכ"ל, ורעייתו בר בחרו באורח חיים טבעי בחווה קטנה בלב החורש. במו ידיהם הקימו חווה לגידול עיזים, מחלבה קטנה ובית צנוע. רשויות התכנון, יחד עם רשות מקרקעי ישראל, נאבקו בחווה. ראו בה שילוב מאיים בלב היער של "מגורים, תעשייה ומסחר". גם כשהובאה הסוגיה לבית המשפט תמהו השופטים: היכן מוצאים כאן תעשייה ומסחר? את המחלבה הקטנה בחרו הפקידים הממונים להציג כ"תעשייה", ואת הדלפק הקטן למכירת גבינות כ"בית מסחר". "היינו אצבע בעיניים של הממסד", מתארת בר יערן לכתב *הארץ*. "זה היה פשוט טירוף. עבדנו קשה, אנשים עמדו בתור לגבינות שלנו, והכל הלך לתשלום לעורכי הדין".

מבחינת גורמי הממסד הישראלי חוות בודדים הן תקדים מסוכן לתכנון המרחב המחוזי והארצי. צורות ההתיישבות החקלאיות שהוקמו בארץ במאה השנים האחרונות, קיבוץ או מושב, לא הותירו מקום לצורה נוספת כחוות בודדים. קושי נוסף התהווה מתוכנית המתאר הארצית, תמ"א 35, שהגדירה בקנאות שטחים פתוחים שבהם יערות וחורש כמרחבים שאין לקיים בם כל פיתוח. זה מסביר את ריבוי החוות דווקא ביהודה ושומרון, שם נמצא למבקשי חוות הבודדים מפלט מהקיבעון התכנוני של המדינה. בתנאי הגמישות היחסית שעדיין מתקיימים ביו"ש ובבקעת הירדן נוצר פתח לצורות התיישבות חדשות מחוץ לגדרות היישובים הפרבריים. בהיבט זה עלולה החלת החוק על שטחי

ההתיישבות היהודית ביו"ש להטיל גם על פיתוח ההתיישבות שם את אילוצי הקיבעון הממסדי הישראלי.

נוכח הקיר המדינתי-בירוקרטי נוהגים בשנים האחרונות להאשים את מערכת המשפט, ובמיוחד את בית המשפט העליון. דווקא בסוגיה זו הפקידות הממשלתית היא האחראית העיקרית למכשולים, ואילו בית המשפט מהווה במרבית המקרים כתובת קשובה למצוקת החוואים. ראוי בהקשר זה לעיין בפסק הדין של העליון בערעור הנוגע לחוות שי זלצר בהר איתן בסמוך לסטף.

רשויות התכנון ורשות מקרקעי ישראל הן אלה שערערו לעליון בעניין חוות זלצר שהוקמה בהסכמתם ב-1974. במהלך הדיונים הפצירו השופטים ברשויות למצוא פתרון מוסכם וכך נימקו: "המקרה שלפנינו הוא מקרה פתולוגי, נסיבותיו ייחודיות ומיוחדות. לא מדובר בפרחח שעלה על קרקע והשתלט באופן בלתי חוקי (...) פעילותו תורמת לשימור היער (...)". אך הפקידים התעקשו שלא להתגמש וגורלה של החווה נחרץ לנטישה. גם בחוות יערן המפתח לפתרון היה מצוי בידי הפקידים אך הם בחרו, כדרכם, להימנע מתקדים. בגל השריפות האחרון טמונה אולי תקווה לחשיבה מחודשת.

המאמר התפרסם בגיליון יוני של *ליברל*.

**אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.*